

بررسی

**رابطه عام و خاص منفصل
و تطبیق های فقهی آن**

دکتر سید مهدی نریمانی زمان آبادی

(عضو هیئت علمی دانشگاه مفید)

سرشناسه نریمانی زمان آبادی، سیدمهدی، ۱۳۶۲ -

عنوان قراردادی بررسی رابطه عام و خاص منفصل و تطبیق های فقهی آن / سیدمهدی نریمانی زمان آبادی.

مشخصات نشر مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۹۷ ش.

مشخصات ظاهری ۳۰۲ ص.

شابک ISB 978-600-06-0240-6

وضعیت فهرست نویسی فیپا.

موضوع اصول فقه شیعه.

موضوع عموم و خصوص (اصول فقه).

موضوع مباحث الفاظ.

موضوع حدیث -- نقد و تفسیر

شناسه افزوده بنیاد پژوهش های اسلامی.

رده ی دیرین ۲۹۷ / ۳۱۲

رد بندی کسره ۱۳۹۷ ب ۴ ن / ۸ / ۱۵۹ BP

شماره کتابشناسی ۵۱۶۱۳۱۵

بررسی رابطه عام و خاص منفصل و تطبیق های فقهی آن

دکتر سیدمهدی نریمانی زمان آبادی

ویراسته سید جلال قیامی میرحسینی

چاپ اول: ۱۳۹۷ / ۳۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۱۶۵۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهش های اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۳۶۶

تلفن و دوزنگار واحد فروش بنیاد پژوهش های اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه های کتاب بنیاد پژوهش های اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir info @islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۹.....	سخن ناشر.....
۱۱.....	مقدمه.....

فصل یکم

مفهوم های اصولی - ۱۵

۱۷.....	مبحث یکم: مفهوم شناسی واژگان مهم و روش
۱۷.....	گفتار یکم: عام
۱۸.....	گفتار دوم: خاص
۲۰.....	گفتار سوم: تخصیص
۲۱.....	بند یکم: اقسام تخصیص
۲۲.....	۱. تفاوت دو مخصص
۲۲.....	۲. ضابطه اتصال و انفصال
۲۴.....	بند دوم: محدوده تخصیص عام
۲۵.....	گفتار چهارم: تخصص
۲۶.....	گفتار پنجم: ورود
۲۷.....	بند یکم: وجه اشتراک ورود با تخصیص
۲۷.....	بند دوم: وجه افتراق ورود با تخصیص
۲۷.....	گفتار ششم: حکومت
۳۱.....	بند یکم: فرق تخصیص با حکومت
۳۱.....	بند دوم: تفاوت ورود با حکومت

۳۲.....	گفتار هفتم: تقدیم اقوی بر قوی
۳۳.....	گفتار هشتم: مراتب دلالتی الفاظ
۳۴.....	بند یکم: نص
۳۵.....	بند دوم: ظاهر و اظهر
۳۶.....	بند سوم: مجمل
۳۶.....	بند چهارم: مؤول
۳۷.....	مبحث دوم: تعارض
۳۸.....	گفتار یکم: اقسام تعارض
۳۹.....	گفتار دوم: تعارض بدوی و مستقر
۴۲.....	گفتار سوم: جمع ادله
۴۳.....	مبحث سوم: نسخ
۴۵.....	گفتار یکم: نسخ از قبل
۵۱.....	گفتار دوم: تفاوت‌های نسخ و تخریب
۵۳.....	مبحث چهارم: تدرج در احکام
۵۴.....	مبحث پنجم: تأخیر بیان از وقت حاجت
۵۵.....	گفتار یکم: مفاد قاعده
۵۹.....	گفتار دوم: مدرک قاعده
۶۰.....	گفتار سوم: اشکال‌های قاعده

فصل دوم

مباحث اصولی - ۶۹

۷۱.....	درآمد: طرح موضوع
۷۳.....	مبحث یکم: جایگاه مخصوص منفصل
۷۴.....	مبحث دوم: تقسیم‌بندی عام و خاص منفصل
۷۷.....	مبحث سوم: اقوال اصولیان در عام و خاص منفصل و ادله آن
۷۸.....	بند یکم: تفصیل اقوال اصولیان در عام و خاص منفصل
۷۸.....	۱. عام و خاص و جهل به تاریخ صدور
۸۰.....	۲. خاص مقدم و عام مؤخر

۸۴.....	۳. عام مقدّم و خاص مؤخر
۸۸.....	۲. صدور خاص مؤخر پس از زمان عمل به عام مقدّم
۹۳.....	بند دوم: تحلیل اقوال در عام و خاص منفصل
۹۳.....	تحلیل دیدگاه یکم
۹۵.....	تحلیل دیدگاه دوم
۹۸.....	تحلیل دیدگاه سوم
۱۰۰.....	تحلیل دیدگاه چهارم
۱۰۰.....	تحلیل دیدگاه پنجم
۱۰۱.....	مبحث چهارم: نسخ یا تخریص؟
۱۰۱.....	گفتار یکم: مهم ترین اشکال و پاسخ های «نسخ»
۱۱۰.....	گفتار دوم: مهم ترین اشکال و پاسخ های «تخصیص»
۱۱۹.....	مبحث پنجم: سبب تقدیم خاص بر عام
۱۱۹.....	گفتار یکم: تحلیل دیدگاه شیخ انصاری
۱۲۱.....	گفتار دوم: تحلیل دیدگاه محقق نائینی
۱۲۲.....	گفتار سوم: تحلیل دیدگاه آخوند خراسانی
۱۲۴.....	گفتار چهارم: تحلیل دیدگاه مرحوم حائری
۱۲۵.....	گفتار پنجم: چکیده اقوال در سبب تقدیم خاص
۱۲۸.....	مبحث ششم: قول برگزیده
۱۲۸.....	گفتار یکم: گونه های حدیث
۱۳۰.....	بند یکم: تفاوت روایت های افتایی و تعلیمی
۱۳۳.....	بند دوم: راه های شناسایی روایت های تعلیمی از افتایی
۱۳۵.....	بند سوم: بررسی چند اشکال
۱۳۸.....	بند چهارم: تفاوت احکام اصولی و دو دسته روایت
۱۴۰.....	گفتار دوم: مواجهه اصحاب با اقسام عام و خاص منفصل
۱۴۱.....	بند یکم: اجرای تعادل و ترجیح میان عام و خاص منفصل
۱۴۳.....	۱. اقوال در دایره شمول اخبار علاجیه
۱۴۳.....	۲. ادله نظریه شمول اخبار علاجیه نسبت به عام و خاص

- بند دوم: جمع تبرّعی عام و خاص منفصل ۱۴۹
- گفتار سوم: شرط حمل عام بر خاص در متوافقان ۱۵۰
- گفتار چهارم: اوامر الزامی و غیر الزامی ۱۵۳
- گفتار پنجم: جایگاه عرف در اسلام ۱۵۴
- گفتار ششم: طرح نظریه برگزیده در عام و خاص منفصل ۱۵۵
- بند یکم: عام و خاص افتایی ۱۵۸
۱. عام و خاص منفصل و توافق در سلب و ایجاب ۱۵۸
۲. عام و خاص منفصل، تنافی در ایجاب و سلب ۱۶۰
- بند دوم: عام و خاص تعلیمی ۱۶۲
- الف) ص مقدم ۱۶۲
- ادله ناظر و نفس ۱۶۳
- ادله غیر ناظر و غیر نفس ۱۶۴
- ب) عام مقدم ۱۶۵
- عام و خاص منفصل، تنافی در ایجاب و سلب ۱۶۵
- دلیل دوم، ناظر یا مفسر دلیل نخست ۱۶۶
- دلیل دوم، غیر ناظر یا مفسر دلیل نخست ۱۶۶
- ج) جهل به تاریخ صدور ۱۶۷
- عام و خاص منفصل تنافی در ایجاب و سلب ۱۶۸
- بند سوم: عام و خاص افتایی و تعلیمی ۱۶۸
- عام و خاص منفصل و توافق در سلب و ایجاب ۱۶۹
- عام و خاص منفصل تنافی در ایجاب و سلب ۱۷۰
- افتایی مقدم ۱۷۰
- تعلیمی مقدم ۱۷۰
- عام افتایی و خاص تعلیمی ۱۷۱
- عام تعلیمی و خاص افتایی ۱۷۱
- جهل به تاریخ صدور ۱۷۲

فصل سوم

تطبیقات فقهی و قواعد فقهی - ۱۷۳

۱۷۶.....	مبحث یکم: ارث بری زوجه از عقار
۱۷۷.....	گفتار یکم: ادله نقلی
۱۷۷.....	بند یکم: ارث همسر در آیات قرآن
۱۷۸.....	بند دوم: ارث همسر در روایت ها
۱۹۱.....	گفتار دوم: فتاوی فقیهان
۱۹۷.....	گفتار سوم: رویکرد اصولی
۱۹۹.....	گفتار چهارم: بررسی پایبندی بردیدگاه اصولی در مقام افتا
۲۰۰.....	گفتار پنجم: قول برگزیده
۲۰۲.....	مبحث دوم: خمس اموال حلال با وائوب
۲۰۲.....	گفتار یکم: ادله نقلی
۲۱۴.....	گفتار دوم: فتاوی فقها
۲۱۴.....	گفتار سوم: رویکرد اصولی
۲۱۵.....	گفتار چهارم: بررسی پایبندی بردیدگاه اصولی در مقام افتا
۲۱۶.....	گفتار پنجم: قول برگزیده
۲۳۸.....	مبحث سوم: قتل در تکرار جرایم حدی
۲۳۸.....	گفتار یکم: ادله نقلی
۲۳۹.....	گفتار دوم: فتاوی فقیهان
۲۴۰.....	گفتار سوم: رویکرد اصولی
۲۴۱.....	گفتار چهارم: بررسی پایبندی بردیدگاه اصولی در مقام افتا
۲۴۲.....	گفتار پنجم: قول برگزیده
۲۴۲.....	مبحث چهارم: نماز با پوست سنجاب
۲۴۳.....	گفتار یکم: ادله نقلی
۲۴۵.....	گفتار دوم: فتاوی فقیهان
۲۴۶.....	گفتار سوم: رویکرد اصولی
۲۴۷.....	گفتار چهارم: بررسی پایبندی بردیدگاه اصولی در مقام افتا

۲۴۷	گفتار پنجم: قول برگزیده
۲۵۲	مبحث پنجم: محاذات زن و مرد در نماز
۲۵۲	گفتار یکم: ادله نقلی
۲۵۳	گفتار دوم: فتوای فقیهان
۲۵۴	گفتار سوم: رویکرد اصولی
۲۵۴	گفتار چهارم: بررسی پابندی بردیدگاه اصولی در مقام افتا
۲۵۵	گفتار پنجم: قول برگزیده
۲۵۵	مبحث ششم: نجاست آب قلیل به وسیله تماس با نجاست
۲۵۶	گفتار یکم: ادله نقلی
۲۵۶	گفتار دوم: فتوای فقیهان
۲۵۷	گفتار سوم: رویکرد اصولی
۲۵۸	گفتار چهارم: بررسی پابندی بردیدگاه اصولی در مقام افتا
۲۵۸	گفتار پنجم: قول برگزیده

دستاوردها و پیشنهادها - ۲۶۱

۲۶۳	دستاوردهای پژوهش
۲۷۳	پیشنهادهای
۲۷۵	کتابنامه
۲۷۵	کتاب (فارسی و عربی)
۲۹۹	مقالات
۳۰۰	سایت‌ها

مقدمه

همه احکام شرعی، به صورت یکجا نازل نشده، بلکه در طی سالیان متمادی این مباحث از زبان بزرگواران الهی و خاندان پاک ایشان، به مردم ابلاغ گردیده است. با توجه به این خاصیت طولانی، یعنی بیش از ۲۵ سال، احادیث با مفاد گوناگون از امامان، متفاوت نلیده است. از آنجا که یکی از مهم ترین منابع استخراج منابع در فقه شیعه برای استنباط احکام شرعی، احادیث معصومان، اعم از قول و فعل و تقریر ایشان می باشد؛ لازم است این منبع از ابعاد مختلف به گونه ای کامل بررسی و تبیین گردد تا در مسیر استنباط از آن ها به بیراهه نرویم.

احادیث معصومان چندین دسته اند، برخی عام و برخی خاص؛ برخی مخصّص و برخی مخصّص هستند؛ گاهی این تخصّص در یک قول مطرح می شود و گاه مخصّص و مخصّص با فاصله چند صد ساله، بیان می گردد. در این نوشتار به بررسی این مسئله می پردازیم که عرف چه رابطه ای میان مخصّص و مخصّص منفصل با عام برقرار می کند و اگر در محاورات با چنین پدیده ای مواجه شود، چه واکنشی از خود نشان می دهد؛ توقف می کند و منتظر خطاب تفصیلی دیگری می ماند؛ خطاب مقدّم را منسوخ و خطاب متأخر را ناسخ می داند؛ خاص را بر عام در همه شرایط، مقدّم می دارد یا رفتار دیگری دارد؟

از دیر زمانی است که اندیشمندان اسلامی و شیعی به این مهم پرداخته اند که در صورت مشاهده اختلاف میان منابع فقهی چه باید کرد. ریشه این بحث را می شود

در عهد ائمه، به ویژه در عصر امام باقر و امام صادق علیه السلام جست و از پرسش هایی که راویان و محدثان از امامان کرده اند، معلوم می شود که نیاز به این بحث، از تاریخ صدور روایت ها احساس می شده است. گویند، نخستین کسی که کتابی مدون در این زمینه نوشت یونس بن عبدالرحمن از اصحاب امام کاظم علیه السلام و امام رضا علیه السلام بود. سپس این موضوع در کتاب های روایی و اصولی به طور گسترده توجه بزرگان و اندیشمندان را برانگیخت و در فصول مختلف دانش اصول، از جمله مباحث الفاظ و بحث تعادل و ترجیح به آن اشاره کردند.

بحث رابطه عام و خاص منفصل، نیز در مباحث الفاظ کتاب های اصولی مورد توجه بوده؛ کتاب جستاریا رساله ای اختصاصی در این زمینه به رشته تحریر درنیامده است. برخی تالیف ها و درس هایی که به این مسئله اشاره کرده اند، به شرح ذیل است: کتاب خطر الداهب السنیة فی بیان معاریض و التوریه فی کلمات الائمة لاستنباط الاحکام الشریعة، نوشته میرزا مهدی اصفهانی؛ تقریرات خارج فقه آیت الله حسین وحید خراسانی؛ تحقیق الأصول، نگاشته آیت الله علی حسینی میلانی، تقریرات خارج فقه و اصول آیت الله سید علی سیستانی؛ تقریر درس رابطه عام و خاص منفصل، آیت الله نعمت الله دانشمند؛ جزوه درسی موجبات الاختلاف الموهوم بین الروایات، آیت الله مهدی مروارید.

اتخاذ مبنای اصولی در برخی مسائل مهم، نقش بسزایی را استنباط فقهی ایفا می کند؛ یکی از این مباحث مهم، رابطه عام و خاص منفصل است که به نظر نویسندگان اگرچه در مباحث الفاظ، اصولیان به آن پرداخته اند، اما این پژوهش ها ناکافی و حتی در برخی موارد، برخلاف نظر عرف می باشد. به همین سبب رساله بررسی رابطه عام و خاص منفصل و تطبیق های فقهی آن را نگاشتم.

در فصل نخست، کلیاتی که در سراسر کتاب به کار می آید، مطرح گردیده و برخی قسمت ها به سبب حساسیت مطالب، بیشتر و مفصل تر پرداخته شده است.

در فصل دوم، از آنجا که مسیر تحول فقه، از رهگذر اصول فقه می‌گذرد؛ در این کتاب در پی تبیین رابطه عام و خاص منفصل از دیدگاه شرعی و عرف، هستیم. عرف با توجه به این نکته که روایت‌های معصومان به دو صورت افتایی و تعلیمی صادر شده است، برخوردهای متفاوتی با این مقوله می‌کند که در این کتاب به تبیین صورت‌های متعدد آن می‌پردازیم.

در فصل سوم، این مبنای اصولی تعیین شده در دانش اصول فقه به صورت کاربردی برپند صدق چالشی که از دیرباز مورد توجه فقیهان عصرهای گوناگون بوده، سوارگشته؛ البته از این رهگذر به مبانی دیگر اصولی و لوازم آن نیز اشاره شده است تا مقدار پایبندی اصولیان در مسائل فقهی بر مبنای اصولی‌شان، بهتر روشن شود.

با توجه به منقح نشدن این موضوع، برای نگارش آن، بیش از چهار هزار صفحه از کتاب‌های اصولی و فقهی را مطالعه و بررسی کردم. در ضمن، گاهی با توجه به اینکه پس از آخوند خراسانی، مباحث فلسفی بسیار گسترده در کتاب‌های اصولی وارد شده بود، به ویژه مباحث الفاظ، مطالعه و بررسی با کندی مواجه می‌شد که با مشاوره با استادان گرانقدر و دوستان عزیز، موفق به حل این مشکل شدم. برخی از این بزرگواران عبارت‌اند از: حضرات آیات: مهدی سرور، نعمة الله دانشمند، حمید درایتی؛ دکتر محمد تقی فخلعی، حجت الاسلام دکتر محمد رضا علم‌ی سولا، حجت الاسلام عبد الحمید واسطی، حجت الاسلام رضامین ده‌ست و آقایان: بلال شاکری و مسعود مهدی‌زاده.

در پایان یادآور می‌شود بخش‌هایی از این کتاب، به عنوان رساله دکترا نویسنده در دانشگاه فردوسی مشهد، به راهنمایی دکتر عباس علی سلطانی و مشاوره دکتر محمد حسن حائری ارائه شده است.